

Muzeja definīcijas mērķi un apspriežamie jautājumi

*Fransuā Meress,
ICOFOM prezidents,
Jaunā Sorbonas universitāte –
Parīze 3, CERLIS, ICCA*

Pasaulē visplašāk lieto muzeja definīciju, ko formulējusi Starptautiskā Muzeju padome (ICOM); tās pēdējā versija apstiprināta 2007.gadā. To izmantojusi arī UNESCO, izstrādājot dokumentu “Ieteikums par muzeju un kolekciju, to daudzveidības un lomas sabiedrībā aizsardzību un veicināšanu”¹, lai gan dažas valstis būtu vēlējušās to mainīt. Izmaiņu veikšana ICOM definīcijā ir samērā komplicēts pasākums. Pirmoreiz ICOM muzeja jēdzienu definēja 1946.gadā, definīcija ir revidēta 1951., 1961., 1974., 1989, 1995. un 2001.gadā. 2004.gadā tajā ieviesa tikai pāris izmaiņu. Muzejs tiek definēts kā “pastāvīga un publiski pieejama bezpeļņas institūcija, kas kalpo sabiedrībai un tās attīstībai un kas iegūst, saglabā, pēta, popularizē un eksponē materiālo un nemateriālo cilvēces mantojumu un vidi, lai sekmētu sabiedrības izglītību, pētniecību un sniegtu emocionālu baudījumu”² (ICOM Statūti, 3.daļa, 1.§). Ir arī citas muzeja definīcijas, ko lieto Lielbritānijas Muzeju asociācija vai Amerikas Muzeju alianse un kuras atšķiras no ICOM lietotās. Piemēram, jēdziens “bezpeļņas” ir plaši apspriests daudzās valstīs (tas nav iekļauts Lielbritānijas Muzeju asociācijas definīcijā), vienām vēloties atteikties no tā, citām bažījoties, ka jauni, ienesīgāki muzeju veidi radīs likumiskas darbības iespējas, tādējādi kaitējot citiem muzejiem. Arī informācijas un komunikācijas tehnoloģiju attīstība ir radījusi nopietnu izaicinājumu muzeju, tāpat arī bibliotēku, nozīmīgumam, liekot šīm institūcijām meklēt sev jaunas definīcijas un dažkārt arī noraidīt “virtuālo muzeju” kā necienīgu iekļaušanai muzeja definīcijā. Daži arī apšaubā vienas definīcijas piemērotību visiem muzejiem, iesakot klasificēt daudzveidīgās institūcijas, kas darbojas muzeju jomā, ievērojot šādus nosacījumus: vai visi muzeji veic pētniecisko darbu un vai visiem muzejiem vajadzētu ar to nodarboties? Vai visiem muzejiem būtu vienādi jārūpējas par krājumu?

2015.–2016.gadā apmēram 25 ICOM biedri Bērnisas Mērfijas (*Bernice Murphy*) vadībā atkārtoti tikās (galvenokārt internetā), lai revidētu muzeja definīciju. Kaut arī 2016.gadā daži grupas dalībnieki ar jauno definīcijas variantu vēlējās iepazīstināt Milānas ICOM Ģenerālo asambleju, tomēr nācās atzīt, ka tā brīža ICOM situācijā tas nebūs iespējams. Tāpēc darba grupas secinājumi Milānas Ģenerālajā asamblejā tika pieņemti zināšanai un izveidota jauna komiteja “Muzeja definīcija, perspektīvas un potenciāls”, kuras vadība tika uzticēta Jetei Sandālei (*Jette Sandahl*, Dānija) un kurā

¹ Skatīt www.unesco.lv/files/muzeji_final_32320909.docx

Es pateicos Annai Deivisai (*Ann Davis*) par viņas vairākkārtējām korekcijām un piezīmēm angļu valodas versijā.

² Definīcijā noteiktie muzeja mērķi angļiski ir formulēti šādi: “for the purposes of education, study and enjoyment”. Tulkojumā latviešu valodā divi no tiem – *study* (studēt, mācīties) un *enjoyment* (bauda, prieka gūšana) – iegūst no versijas angļu valodā nedaudz atšķirīgu niansi (tulkotāja piez.).

iekļāva septiņus locekļus³. Lai sagatavotu spriedumus, Komiteja nolēma izveidot vairākas apakšgrupas, kas pievērsās tādiem jautājumiem kā muzeju tendences, muzeju tipoloģija, kultūras demokrātija un līdzdarbība kultūras procesos, ģeopolitika, migrācija un dekolonizācija, varas maiņa – visiem konteksta aspektiem, kas varētu ietekmēt muzeja definīciju. Šīs ļoti ambiciozās programmas prezentācija iecerēta Kioto Ģenerālajā asamblejā 2019.gadā.

Turpmākajās nodaļās vēlētos īsi raksturot Starptautiskās Muzeoloģijas komitejas (ICOFOM) ieguldījumu definīcijas izvērtēšanas procesā. Šim nolūkam tiks analizēta pašreizējās definīcijas struktūra un sīkāk aplūkoti nākotnes definīcijas problemātiskie jautājumi.

Muzejs un muzeoloģija

ICOFOM biedriem muzeja definīcijas veidošanas vēsture ir labi zināma. Šī komiteja pēc nodibināšanās 1977.gadā zināmu iemeslu dēļ uzreiz neuzsāka ICOM muzeja definīcijas revidēšanu. No 1974.gada (vēl pirms ICOFOM rašanās) līdz 2007.gadam definīcijas struktūrā tika veiktas nenozīmīgas izmaiņas, un arī tajā veiktie grozījumi (1989., 1995. un 2001.gadā) bija visai niecīgi.

Savā desmitajā gadadienā, kas tika atzīmēta ICOM Helsinku kongresā (Espo), ICOFOM nolēma pievērsties saiknei starp muzeju un muzeoloģiju (*ICOFOM Study Series 12*, 1987)⁴. Mēs zinām šīs komitejas teorētisko attieksmi minētās saiknes atspoguļošanā – tā ir globāla pieeja, kas pārsniedz klasiskā muzeja jēdziena ietvarus un ir saistīta ar materiālo mantojumu, proti, nedzīvo, kustamo un galvenokārt trīsdimensiju priekšmetu kopumu⁵. Kā zināms, šīs specifiskās attiecības definējis Zbiņeks Stranskis (*Zbyněk Stránský*), kas to izpētei veltījis savu radošo mūžu⁶. Vienu no veiksmīgākajām muzeja definīcijām šajā virzienā izstrādājis Peters van Menšs (*Peter van Mensch*), un tā ir formulēta viņa doktora disertācijā: "Muzejs ir pastāvīga muzeoloģiska institūcija, kas saglabā materiālo dokumentu kolekcijas un ģenerē zināšanas par šiem materiālajiem dokumentiem, dodot labumu sabiedrībai⁷."

1987. gada simpozija bagātais materiāls ļāva ICOFOM darbā saskatīt vismaz divas tendences. Pirmā, ko galvenokārt virza Austrumu valstu pētnieki, muzeju redz kā vēsturisku, sabiedrības noteiktu formu, kas gadsimtu gaitā mainās, tomēr turpina veikt uzdevumu, kas saistās ar tāda materiāla atlasīšanu, saglabāšanu un prezentāciju,

³ Man bija tas gods tikt pieaicinātam pievienoties šai grupai 2017. gadā ICOM Ģenerālajā asamblejā Parīzē, lai veiktu ICOFOM deleģētos uzdevumus, īpaši konferenču organizēšanu, saskaņā ar grupas darba rezultātiem.

⁴ For a detailed analysis, see MAIRESSE F., « Musée », in DESVALLEES A., MAIRESSE F. (dir.), *Dictionnaire encyclopédique de muséologie*, Paris, Armand Colin, 2011, p. 271-320.

⁵ GREGOROVA A., « Museology and Museums », *Icofom Study Series*, 12, 1987, p. 128.

⁶ STRANSKY Z.Z., *Muséologie Introduction aux études*, Brno, Université Masaryk, 1995, p. 37.

⁷ MENSCH P. van, *Towards a Methodology of Museology*, University of Zagreb, Faculty of Philosophy, Doctor's Thesis, 1992, p. 232.

kas liecina par cilvēka attiecībām ar vidi. Savukārt Eiropas, kā arī Latīņamerikas un Āfrikas valstu pētnieki, kuri īpaši ietekmējušies no franču jaunās muzeoloģijas (*novvelle muséologie*), uztver muzeju kā plašāku formu, kas veido tautas vai kopienas identitāti. Kā norāda Alfa Umārs Konarē (*Alpha Oumar Konaré*): "Muzejs būs ne tik daudz ēka vai fiksēta struktūra, bet gan kustība, attieksme un rīcība. Šāds muzejs izmantos tradicionālās kultūras struktūras un tradicionālos kultūras virzienus un vislabāk spēs nodrošināt kopienas īpašumtiesības, kā arī emociju un radošo spēju izpausmes⁸". Tādējādi viena no veiksmīgākajām muzeja definīcijām, ko izstrādājusi Džūdita Spīlbauere (*Judith Spielbauer*), raksturo muzeju nevis pēc tā funkcijām (vākšana, eksponēšana), bet plašākas programmas ietvaros: "Muzejs nav pašmērķis, bet gan līdzeklis noteikta mērķa sasniegšanai. Šie mērķi var būt izteikti dažādos veidos. Tie iezīmē dažādas perspektīvas, paplašinot indivīda spēju uztvert sociālās, estētiskās un dabas pasaules savstarpējo saistību, sniedzot informāciju un pieredzi, kas ļauj labāk izprast savu vietu šajā paplašinātajā kontekstā. Zināšanu bagātināšana un popularizēšana, dzīves kvalitātes uzlabošana un uzturēšana nākamo paaudžu interesēs iekļaujas tradicionālajā paradigmā⁹."

Gerija Edsona (*Gary Edson*) 2003. gadā ierosinātajā muzeja definīcijas atjaunošanas procesā, kurā ap 70 runātāju piedāvāja vairāk nekā 150 labojumu, ICOFOM klātbūtne bija relatīvi neuzkrītoša. Tā turpinājās līdz 2005.gadam, kad ICOFOM biedri izveidoja īpašu forumu un Kalgari simpozijā (no 2005.gada 29. jūnija līdz 2. jūlijam) tika noorganizētas vairākas šai tēmai veltītas sesijas. Simpozija dalībnieki kopīgi izstrādāja definīciju, kas pazīstama kā "Kalgari deklarācija": "Muzejs ir institūcija, kas sabiedrības labā veic pasaules izpēti un rada izpratni par pasauli, pētot, saglabājot un popularizējot, jo īpaši ar interpretācijas un ekspozīciju palīdzību, materiālās un nemateriālās liecības, kas veido cilvēces mantojumu. Muzejs ir bezpeļņas institūcija¹⁰". Trīs gadus vēlāk šī diskusija tika turpināta, publicējot rakstus par muzeja definīciju, vispirms franču¹¹, pēc tam angļu valodā¹².

Šādā kontekstā, Milānā rosinot definīcijas pārskatīšanu, ICOFOM pauda vēlmi izeņties vadošo lomu šajā jautājumā. Šī jautājuma apspriešanai ICOM Ģenerālās asamblejas (2017. gada 9.–11. jūnijā) laikā tika organizēts simpozijš. Dalībnieku ierosinājumi tika apkopoti un publicēti šim notikumam veltītā grāmatā¹³. Pirmajam kolokvijam, kurā izskanēja daudzas pārdomas (skat. turpinājumā), sekoja citas konferences dažādās valstīs, lai konfrontētu un sniegtu patiesi starptautisku viedokli par muzeja definīciju. Šī gada septembrī plānota konference Riodežaneiro (Brazīlijā), pēc tam Argentīnā un Sentendrijūsā (Skotijā), arī ICOFOM-ASPAC simpozijš Pekinā

⁸ KONARE A.O., « L'idée du Musée », *Icofom Study Series*, 12, 1987, p. 152.

⁹ SPIELBAUER J., « Museums and Museology : a Means to Active Integrative Preservation », *Icofom Study Series*, 12, septembre 1987, p. 271-277.

¹⁰ MAIRESSE F., DESVALLEES A. (Dir.), *Vers une redéfinition du musée ?*, Paris, l'Harmattan, 2007, p. 14.

¹¹ MAIRESSE F., DESVALLEES A. (Dir.), *Vers une redéfinition du musée ?*, op. cit.

¹² DAVIS A., MAIRESSE F., DESVALLEES A., *What is a Museum?*, Munich, Verlag D.C. Müller-Straten, 2010, 218p.

¹³ MAIRESSE F., (dir.), *Définir le musée du XXIe siècle. Matériaux pour une discussion*, Paris, ICOFOM, 2017, 312 p. Pieejams ICOFOM tīmekļa vietnē.

(KĶinā) nolēmis veltīt atsevišķu sesiju šim jautājumam. Tiek apspriesti arī citi projekti Flandrijā (Beļģijā), Tunisijā u.c.

Lai apspriestu šo diskusiju rezultātus, kā arī ņemot vērā muzeju attīstību, šķiet, svarīgi atgriezties pie definīcijas struktūras un tās galvenajiem pīlāriem.

Definīcijas struktūra

Ir divi veidi, kā aplūkot definīcijas struktūru. Pirmais ir saistīts ar valodu un attiecas uz ģeopolitiskajiem jautājumiem; otrais ir saistīts ar leksiku un attiecas uz jēdzieniem, kas lietoti pašā definīcijā.

Definīcijas struktūru (vārdu un arī ideju izvēli un secību) ietekmē valoda, un ICOM muzeja definīcijas gadījumā šo struktūru ilgstoši ietekmējuši romāņu valodās runājošie: ICOM galvenā mītne atrodas Francijā, tās statūti tika uzrakstīti franču valodā, arī ICOM pirmie galvenie līdzstrādnieki, piemēram, Žoržs Anrī Rivjērs (*Georges Henri Rivière*) un Igs de Varīns (*Hugues de Varine*), bija francūži. Lai gan angļu valoda vienmēr ir bijusi nozīmīga ICOM diskusijās, tomēr pēdējos divos gadu desmitos tās pozīcija ir ievērojami nostiprinājusies¹⁴. Piemēram, definīcijas izmaiņu nepieciešamība laika posmā no 2003. līdz 2007. gadam un no 2015. līdz 2016. gadam gandrīz pilnībā tika komentēta angļu valodā - *lingua franca*, kurā runā visvairāk cilvēku. Šāda situācija dod priekšrocības tiem, kuru dzimtā valoda ir angļu valoda, neatkarīgi no tā, vai viņi būtu no Lielbritānijas, ASV, Kanādas, Austrālijas utt. Šķiet tikpat loģiski, ka dalībnieki no šīm valstīm galvenokārt sniedz atsauces uz dzimtajā valodā publicētajiem materiāliem, atspoguļojot kontekstu, arī jēdzienus un koncepcijas, kas viņiem ir pazīstamākas. To darot, viņi ignorē publikācijas (t.i., bieži vien atšķirīgus jēdzienus un viedokļus), kas dažkārt var būt ļoti nozīmīgi, bet ir rakstīti citā valodā (vācu, spāņu, franču, portugāļu, mandarīnu u.c.¹⁵). Šāda pieeja var stiprināt noteiktas domāšanas tendences, ignorējot citas. Vairākus gadu desmitus situācija bija labvēlīga literatūrai, kas izdota franču valodā. Tāpēc, kā var novērot, publikācijās, kas rakstītas franču valodā, pakāpeniski veidojies atšķirīgs redzējums, ko ietekmējis valodas lietojums. Šāda loģika nedaudz atšķiras no “maigās varas”, ko aprakstījis Džozefs Najs (*Joseph Nye*)¹⁶. Arī kultūrai piemīt ietekmes spēks, jo īpaši caur valodu un to papildinošajām atsaucēm. Līdz ar to spēka attiecības starp diskusijas dalībniekiem par muzeja definīciju nosaka valodas, tās atsauču sistēmas un speciālās literatūras pārsvars. No otras puses, arī pašas valodas struktūra var ietekmēt definīciju. Pēdējie (2007. gada) grozījumi definīcijā anglofoniem nav pārāk būtiski (jēdziens “materiālās liecības par cilvēkiem un viņu vidi” tika aizstāts ar “cilvēces un vides materiālo un nemateriālo mantojumu”). No citas perspektīvas raugoties, 1974. gadā franču valodā

¹⁴ Lai šis novērtējums būtu objektīvs, jāanalizē, piemēram, iekļaušanās skaits (Ģenerālajās asamblejās) visās trijās ICOM oficiālajās valodās.

¹⁵ SCHEINER T., « Réfléchir sur le champ muséal : significations et impact théorique de la muséologie », in MAIRESSE F., *Nouvelles tendances de la muséologie*, Paris, La Documentation française, 2016, p. 39-52.

¹⁶ NYE J., *Soft Power: The Means to Success in World Politics*, New York: Public Affairs, 2004.

rakstītā definīcija, kas atšķīrās no angļu versijas, tika lielā mērā pārrakstīta, un tagad muzeja funkcijas – tāpat kā angļu valodā – ir uzskaitījums, kas rosinājis Džozefu Vīču Noblu (*Joseph Veach Noble*) sacerēt muzeju manifestu “*Museum Manifesto*”¹⁷. Franču struktūra, kas iepriekš netieši bija izvirzījusi privilīģētā stāvoklī “pētniecību” (to varēja tulkot kā “un kas pēta materiālos pierādījumus par cilvēku un apkārtējo vidi, iegūst, saglabā, komunicē un jo īpaši eksponē tos”), pazuda par labu secīgam uzskaitījumam (iegūst, saglabā, izzina, eksponē un nodod nākamajām paaudzēm), prezentējot muzeja funkcijas, tās nediferencējot.

Pašā definīcijas struktūrā ir notikušas nozīmīgas izmaiņas, kas ir maz apspriestas. Jau 1946. gadā muzeja definīcijā tika noteikts, ka daudzas struktūras, kas netiek sauktas par muzejiem, piemēram, zooloģiskie dārzi vai bibliotēkas ar izstāžu zālēm, arī pieder muzeju sfērai. 1961. gadā tika izveidots šādu institūciju saraksts, kas tika integrēts statūtos. Vairāk nekā četrdesmit gadu laikā šis saraksts tika papildināts, lai atspoguļotu galvenos attīstības procesus muzeju pasaulē. 2001. gada sarakstā bija iekļautas deviņas kategorijas, piemēram, zinātnes centri un planetāriji, bezpeļņas mākslas galerijas u.c. ICOM statūtos bija jānorāda, kuras no institūcijām tiek atzītas par ICOM biedriem, tādējādi integrējot organizācijas, kuras Padome uzskatīja par spējīgām dot pozitīvu ieguldījumu muzeju jomā. Šis garais saraksts tagad ir svītrots no statūtiem. Tā vietā, lai nepārtraukti pievienotu jaunas kategorijas, tika nolemts saglabāt tikai definīcijas pirmo daļu, proti, vispārīgu frāzi, kuras mērķis ir precizēt muzeja funkcijas un raksturīgās iezīmes.

ICOM muzeja definīcija (*pastāvīga bezpeļņas, publiska institūcija, kas kalpo sabiedrībai un tās attīstībai, kura iegūst, saglabā, izzina, eksponē un nodod tālāk cilvēces un vides materiālo un nemateriālo mantojumu*) ir strukturēta šādi: 1) divi juridiski elementi (pastāvīga un bezpeļņas institūcija); 2) divi elementi, kas attiecas uz muzeja labuma guvējiem; 3) piecas muzeja funkcijas (iegūšana, saglabāšana, izpēte, eksponēšana, tālāk nodošana); 4) muzeja darbības objekts (cilvēces un vides materiālais un nemateriālais mantojums) un 5) muzeja darbības galvenie mērķi (izpēte, izglītība, izklaide). Laika gaitā šī struktūra ir ievērojami attīstījusies¹⁸, bet kopš 1974. gada definīcijā tā nav mainīta. Salīdzinot ICOM muzeja definīciju ar Apvienotās Karalistes Muzeju asociācijas definīciju (AKMA), kas apstiprināta 1998. gadā, redzams, ka attieksme pret to visā pasaulē nav vienāda: “*Muzejs nodrošina cilvēkiem iespēju pētīt muzeja krājumu, lai sniegtu iedvesmu, zināšanas un prieku. Muzejs ir institūcija, kas vāc, aizsargā un dara pieejamus artefaktus un dabas paraugus, ko tam uzticējusi sabiedrība.*”¹⁹ Šīs definīcijas struktūra vispirms atklāj muzeja labuma guvējus (2), lietojot ne tik abstraktu terminu kā “sabiedrība” vai “publika”. Pēc tam tiek nosaukta labuma guvēju darbība (6) saistībā ar objektu (4), ar kuru muzejs strādā (arī šeit lieto-

¹⁷ VEACH NOBLE J., « Museum Manifesto [1970] », *Museum News*, Feb. 1984, p. 51-56.

¹⁸ 1946. gada definīcijas struktūra: (4) – (2) – (1). 1961. gada: (1) – (4) – (5).

¹⁹ <https://www.museumsassociation.org/about/frequently-asked-questions> [apspriests 2017. gada 29. augustā]

tais termins “krājums” ir mazāk abstrakts), tad ir uzskaitītas trīs (nevis piecas) funkcijas (3) un vēlreiz muzeja darbības objekti (4), un definīcija nobeidzas ar juridisko iezīmi (1).

Shematiski ICOM definīcijas struktūra izskatās šādi: (1) - (2) - (3) - (4) - (5)
Savukārt AKMA definīcijai: (2) - (6) - (4) - (5) - (3) - (4) - (1)

Tāpēc, kaut arī kopumā abās definīcijās ir sniegta vienāda veida informācija, labuma guvējiem (2) ierādītā vieta, kas AKMA definīcijā papildināta ar (6), un institucionālā un juridiskā elementa (“pastāvīga bezpeļņas organizācija”) novietojums ICOM definīcijas sākumā raksturo to kā būtībā tehnisku. Šāda struktūra šķietami atbilst ICOM definīcijas galvenajam mērķim, kas norādīts šīs vispasaules organizācijas statūtos. Bet tā tieši neuzrunā sabiedrību vai lēmumu pieņēmējus, kuri vēlētos saprast, kāpēc muzeji būtu jāfinansē no valsts budžeta. AKMA, izceļot apmeklētājus (“cilvēkiem”), šķiet, attīsta savu definīciju citiem mērķiem.

Papildus šīm strukturālajām izmaiņām izvēlētie vārdi atklāj vēl lielākas atšķirības. Piemēram, termins, ko lieto AKMA, runājot par labuma guvējiem (cilvēki), ievērojami atšķiras no ICOM lietotajiem (publika un sabiedrība), ko var uztvert kā abstraktākus. Galvenokārt par šo terminu izvēli tika izteiktas daudzas piezīmes 2017. gada jūlijā Parīzē rīkotajā ICOFOM simpozijā.

Novecošanās un attīstība

Lai gan simpozija dalībnieki tieši neapšaubīja definīcijas struktūru, tomēr daudzi norādīja uz dažu pašreizējā definīcijā izmantoto vārdu novecošanos, kā arī citu terminu neesamību. Attiecībā uz definīciju franču valodā, šķiet, vienbalsīgi tika iebilsts pret termina “*delectation*”²⁰ (angļu valodā tulkots kā “*enjoyment*”²¹) lietošanu. Tas tiek izmantots kopš 1951. gada, un tā konotācija (saistīta ar ļoti pozitīvu estētisko vērtējumu) šķiet neatbilstoša mūsdienu muzeja principiem un emociju paletei, jo īpaši tādām emocijām kā bailes. Tika izteikti ierosinājumi aizstāt šo jēdzienu ar “saturīgu pieredzi”. Savukārt jēdziens “pētniecība” (*research*), kas muzeja definīcijā ir izzudis par labu “izzināšanai” (*study*), vēlreiz tika atbalstīts kā būtisks elements muzeja procesa izpratnei. Arī daudzi citi termini raisīja diskusijas, kurās netika gūta vienprātība: “institūcijas” un “pastāvīguma” jēdzieni daudziem autoriem šķiet neatbilstoši attiecībā uz atsevišķām muzeja formām, piemēram, Francijas ekomuzejiem vai Brazīlijas atmiņu punktiem (*puntos de memoria*). Materiālā un nemateriālā mantojuma jēdziens tiek uzskatīts par neskaidru – tāpēc ierosināts aizstāt to ar “mantojumiem”. Termins “bezpeļņas” bieži tiek norādīts kā mulsinošs, taču visi piekrīt, ka muzeja galvenais mērķis nevar būt peļņas gūšana. Visbeidzot, plaši tika apspriests arī termins “izglītība”, daži simpozija dalībnieki vēlējās to paskaidrot – izglītība caur interpretāciju, izmantojot franču terminu “*mediation*” (starpniecība).

²⁰ No franču valodas – tīksme (tulkotāja piez.)

²¹ Latviski dažādās versijās tulkots gan kā “izklaide”, gan “emocionāla baudījuma gūšana” (tulkotāja piez.)

Runājot vispārīgāk, ICOM muzeja definīcija, kas jau vairāk nekā četrdesmit gadu praktiski nav mainījies, ilustrē pasauli, kas vairs nesasaucas ar mūsdienām un pašreizējo ICOM. Politiskā, ekonomiskā un sociālā situācija ir ļoti satraucoša. Tirgus ekonomika turpina attīstīties, kamēr komunistiskā sistēma praktiski ir izzudusi. Pasaulē dekolonizāciju, kas iezīmēja tā saukto "jaunattīstības valstu" nākotni, ilustrē Adotevi paziņojums par tūlītēju rekolonizāciju caur kultūru²². Informācijas un komunikāciju tehnoloģiju attīstība radījusi jaunas atmiņas ierīces internetā, tostarp daudzus kibermuzejus un citus "virtuālos muzejus"²³. Taču pāri visam – 2008.gada ekonomiskā krīze atkal priekšplānā ir izvirzījusi sociālās problēmas. Ņemot vērā mūsdienu muzeju likmes, nevienlīdzības, pieejamības, iekļaušanas, sociālā taisnīguma²⁴ un līdzdalības²⁵ jautājumi kļūst aizvien nozīmīgāki. No šī viedokļa raugoties, daudzi autori un muzeju speciālisti ar prieku izceltu aspektus, kas saistās ar pieejamību vai sociālo iekļaušanu, jo jēdziens "kalpo sabiedrībai un tās attīstībai" šķiet pārāk neskaidrs. Bet vai šie dažādie elementi, no kuriem daži, iespējams, ir tikai "modes kliedziens", būtu jāliek definīcijā? Vai mums tiešām ir jāatsaucas tādām parādībām kā virtualitāte, iekļaušana un citām jaunradītajām vērtībām?

Tajā pašā laikā ir jāšaubās, vai definīcija patiešām skata muzeju no globālās perspektīvas. Ir veikts zināms skaits korekciju, piemēram, lai ņemtu vērā noteiktas norises, it īpaši mantojuma jomā. Tādējādi nemateriālā mantojuma jēdziens tika pievienots definīcijai, lai atspoguļotu izmaiņas saistībā ar mantojumu un UNESCO konvenciju²⁶. Tomēr šie sasniegumi joprojām nepilnīgi atspoguļo pārmaiņas attiecībā uz mantojumu, tāpat arī saistību starp muzeja objektiem visā pasaulē. Piemēram, Japānā muzeja jēdziens bez krājuma ir pieņemams. Vai mums ir jāņem vērā šī situācija un jāuzskata, ka muzeja krājums ir maznozīmīgs muzeja elements²⁷? Šāda rakstura pārmaiņas rodas, jo notiek globālas izmaiņas starptautiskajās attiecībās, gan ekonomiskajās, gan politiskajās. No šīs perspektīvas raugoties, zinot ekonomikas sistēmas eksponenciālo progresiju Āzijā, izvirzās jautājums: kā turpmākajos gados muzeju attīstība šajā reģionā un it īpaši Ķīnā ietekmēs muzeju domāšanu?

Muzejs klasiskā formā, bet arī tā pirmsākumos, ir Rietumu domāšanas produkts. Kaut arī muzeja jēdziens gadsimtu gaitā ir lielā mērā attīstījies – kad domājam par grieķu mūzu templi un muzeionu²⁸ –, tā būtību joprojām nosaka īpašā saikne ar objektiem, kas ir dabas un kultūras materiālās liecības. Vai attiecības ar objektiem daoisumā, budismā vai konfuciānismā ir līdzīgas vai būtiski atšķiras no grieķu-romiešu

²² ADOTEVI S., Le musée dans les systèmes éducatifs et culturels contemporains, in *Actes de la neuvième conférence générale de l'icom*, Grenoble, 1971, p.19-30.

²³ DELOCHE B., *Le musée virtuel*, Paris, Presses universitaires de France, 2001.

²⁴ SANDELL, R. and NIGHTINGALE, E. (2012) *Museums, Equality and Social Justice*, Routledge: London and New York.

²⁵ SIMON N., *The participatory museum*, Museum, s.l., 2.0, 2010.

²⁶ Nemateriālā mantojuma konvencija tika pieņemta 2003.gadā. Skat. <https://ich.unesco.org/fr/accueil>

²⁷ MORISHITA M., *The Empty Museum. Western Cultures and the Artistic Field in Modern Japan*, Farnham, Ashgate, 2010.

²⁸ BOYANCE E P., *Le culte des muses chez les philosophes grecs*, Paris, E. de Boccard, 1937.

un kristiešu pasaules attiecībām? Vai nākamo gadu laikā jauno lielvaru (Indija, Ķīna, Dienvidāfrika u.c.) parādīšanās neietekmēs vispārējo pasaules un tādējādi arī muzeju uztveri?

Nobeigums

Šeit nelūdz atbildēt uz jautājumiem, taču ir svarīgi, lai ICOM, kuras galvenā mītne atrodas Parīzē un kuras dalībnieki pārsvarā (vairāk nekā 80%) ir eiropieši, izstrādātu redzējumu par muzeju, kas, cik vien iespējams, atbilstu tam, ko pasaules mērogā pārstāv – vai nepārstāv – muzejs.

Vēlme pēc atvērtības neizbēgami saskaras ar realitāti. Muzeji vēl ne tuvu nav vienmērīgi sadalīti visā pasaulē, un lielākais muzeju skaits joprojām ir pasaules Rietumu puslodē (vairāk nekā 85%)²⁹. Ja muzejs tiek raksturots kā universāla iestāde, vai tā veidošanās uz šīs planētas patiešām turpināsies viendabīgi? Tam ir grūti noticēt, ja vien muzejs pats netiktu pakļauts tādām pārmaiņām, lai galu galā tas varētu izrādīties vienlīdz interesants visiem pasaules iedzīvotājiem. No otras puses, var paredzēt, ka muzeju attīstība turpināsies, integrējoties esošajā kultūrā un mainoties citu kultūru ietekmē.

Mēģinot saprast un apspriest muzeja definīciju dažādās pasaules daļās, ICOFOM ir ieinteresēts ne tik daudz sniegt objektīvu novērtējumu, kāda varētu būt patiesi globāla muzeja vīzija, cik mēģināt šajās sanāsmēs piedāvāt ieskatu atšķirībās, kas vērojamas vairākās pasaules daļās lietotajās muzeja definīcijās, tostarp diskusijās, kas notiek dažādās valodās un kultūrās: franču, angļu, spāņu, portugāļu, ķīniešu utt. Paredzams, ka šo novērojumu rezultāti varētu sekmēt ICOM ierosināto muzeja pārdefinēšanas procesu šim nolūkam izveidotās komitejas (priekšsēdētāja ir Jete Sandāle) vadībā.

Jebkurā gadījumā tas ir piemērs refleksīvai pieejai, kuru ICOFOM cenšas panākt ICOM darbībā.

²⁹ MAIRESSE F., Géopolitique du musée. Les enjeux de la fréquentation, *Politique et société*, gaidāms 2017/18.